

Ягъдж ниилврär умшдгиг сургъхмб

Негдгч классин куукд үзглл дасджах цагт сургъджах багшнрт нег ик түрү харгъна. Бичкн сургъульч куукд түрүн болдж үзгүдлэ таньлдджасн учрар болн бийсиннь оньгнь тату болад, үгиг ниилврär умшхдан дегд түрдж, үзгүдär умшцхана. Үзгүдär умшсн куукд үгән хаджгър умшсн деерән, бичсн цагтан бас хаджгърар бичнэ. Тер учрар негдгч классин багш куукдиг үзгллär сургъджах цагтан мел ниилврär умшдгиг сургъхмн. Эн кех кōдлмш иим янзта болхмн.

Керчмр үзгүдär үгин ниилвр үздг болн ниилврн карточсар дōнъгтā кōдлмш кесн цагт сонъсад умшдг даслт куукдт сургъхмн. Эн даслт куукдт дасгъхин кергт үгиг ниилврär, ниилвриг ääcär салгъсн болн ниилвр үзгүдär үг бүрдäсн багъ. Үг умшсн цагтан куукд ниилвриг үзн, ухан дотран умшх зōвтā. Үлгүрнь, „мана“ гисн үгд „ма“ гисн ниилвриг үзн, сонъсн ухан дотран умшх зōвтā.

Түрүн эклдж бичмр үгин дундк болн келär келсн үгин дундк ниилвр хоорнд ямаран залгълдан бāāхинь медулхмн. Үлгүрнь, „мана“ гисн үг тогталгън. Эн үгиг куукд багшиг дахлци цугъар умшцхана. Эн үгиг умшн бāädж куукд багшин зааврар хойр äнъглнā. Терүг дахлцдж үзгär бүрдäсн „мана“ гидг үг бас хойр äнъглднā: „ма—на“. Иигäd äнъглснā хōбн багш келнā:

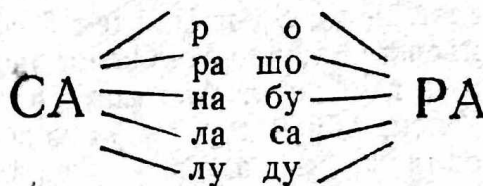
„Түрүн äнъгинь умштн, хойрдгчинь умштн. Үгиг цугтнь умштн. Эврāинь керчмр үзгүдär „мана“ гисн үг ниилврмүдär—äнъгсär токтагъад умштн“.

Куукдиг нүдärн ниилвриг үзн сонъсхад умшдгиг дасгъхин кергт, куукдт келхмн: „Ниилврн үзгүдиг салу бичä умш, хамднь тāvчкäd, хойрагъинь дегц ниилүлäd умш“.

—Иигäd умшджасн цагт эгшг болн хадвр үзгүд ягъдж келгдлжāхинь хälāхмн, келсн цагт урл, келн ямаран орм эзлдгинь шинджлхмн.

Маднд таньлдсн „ма“—гидг ниилвр талдан үгмүдт олдж аваад, давтад умшсн цагт ямаран болвчн ниилвр ззагъад, ягъдж түүг умшхинь сурхмн. Тиим кōдлмш кечкäd, куукдин меддг ниилврмүдär дамждад, шин үгмүд бүрдäхмн. Үзгүдän давтн ниилврмүдиг бас давтхмн. Ниилврмүд давтсн цагтан эгшг болн хадвр үзгүдинь сольхмн. Үлгүрнь: мо, му, мō, мү--ма, ра, ба, са, да...

Куукдиг үг ниилврär умшдг дасгъхин кергт нōкд болгч иим дамшлгън бāänā. Нег үлгүрнь, „са“ гидг ниилвр авчкад, түрүнд талдан ниилврмүд деернь тāväd, шин үгмүд бүрдäгъад умшхмн:

Эн үгмүдиг умшсн цагтан эркчән биш ниилвр болгъинь бүклднь умшхинь заадж умшулджахмн.

Эгшг үзгүд селäd умшулхд амр болн гиигн. Үлгүрлхд: „са“ гидг ниилвр авчкад, эгшг үзгүдинь селäd умшулхмн: са—со—сү — су—сā—сō. Эн бүрдäсн ниилврмүд деернь дассн үзгүд болн ниилвр немäd шин үгмүд бүрдäгъад умшулхмн:

са $\frac{1}{1}$ р=сар; са $\frac{1}{1}$ ла=сала;

сō $\frac{1}{1}$ г=сōг; су $\frac{1}{1}$ р=сур;

Эн статьяд келгдсн кōдлмшиг умшлгъна уроктан үзглл дасджах цагтан кехлā, үгиг ниилврär умшдгиг куукдт сургъхд нōкд болхмн.

ДЖАМБИН Ярослав,
Ленинский совхозин хойрдгч ферьин эклцин школин заведуюш.